

Kuzeyin Korkulan Savaşçıları: Vikinglerin Tıp Kültürü*

The Feared Warriors of the North: The Medical Culture of the Vikings

Tolgahan Karaimamoğlu¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-7614-4428>

Öz

Tıp, ortaçağda özellikle savaşçı doğası olanlar için daha değerliydi. Savaşçı özellikleriyle öne çıkan Vikinglerin buna karşın tıp kültürüne dair pek fazla bir şey bilinmemektedir. Viking tıbbına bakıldığında iki döneme ayrıldığı söylenebilir: Putperest dönem ile Hristiyanlığın kabulü. Putperest döneme ait Viking tıbbının sınırları daha çok destanlardan anlaşılmaktadır. Bu dönemde inanılan tanrılar tıp konusunda da ön plana çıkmıştır. Odin bu konuda önde gelen tanrılardandır. Rün bilgisi, sihir, büyü ve batıl alışkanlıklar tıbbın ayrılmaz parçaları olmuştur. Putperest döneme ait tıp kültüründe kadın şifacılar ise başrolde olmuştur. Viking toplumunda bu kadın şifacılar büyük saygı görmüşlerdir. Viking toplumunun hastalıkları ve özellikle de şiddetin bir yaşam döngüsü haline gelmesi, sahip oldukları tıbbın sınırlarını çizmiştir. Vikingler kimi zaman Avrupa şehirlerine yaptıkları baskınlarda hekimleri de esir alarak onlardan faydalanmışlardır. Vikingler arasında Hristiyanlığın aşamalı kabulü ise tıp kültürlerini doğrudan etkilemiştir. Avrupa'ya giderek ilk feda tıp eğitimi alan en önemli Vikingli hekim ise Hrafn Sveinbjarnarson'dır. Hrafn'ın başlattığı bu girişim Viking tıbbı için gerçek bir milat sayılmıştır. Viking bölgelerinden eğitim almak için Avrupa hekimler gitmeye başlamıştır. Putperest tıp gelenekleri de yerini manastır tıp örgütlenmelerine bırakmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Destan, Rün, Putperest, Hristiyanlık, Hrafn Sveinbjarnarson.

ABSTRACT

Medicine was more valuable in the Middle Ages, especially for those with a warrior nature. On the other hand, not much is known about the medical culture of the Vikings, who stood out with their warrior characteristics. When we look at Viking medicine, it can be said that it is divided into two periods: adoption of Christianity and the pagan period. The limits of Viking medicine belong to the pagan period are mostly understood from the epics. The gods that were believed during this period was at the fore in medicine, too. Odin is one of the leading gods in this regard. Runic knowledge, magic, sorcery and superstitions have become integral parts of medicine. In the medical culture of the pagan period, female healers played the leading role. These female healers were held in high esteem in Viking society. The diseases of Viking society and especially the turning of the violence to be cycle of life has drawn borders of the medicine that they have. Vikings sometimes took advantage of physicians that they took captive during their attack in European cities. The gradual acceptance of Christianity among the Vikings directly affected their medical culture. Hrafn Sveinbjarnarson is the most important Viking physician who went to Europe and received the first sacrifice medicine education. This initiative, initiated by Hrafn, was considered as a true milestone for Viking medicine. European physicians began to go to the Viking regions to receive education. Pagan medical traditions also began to give way to monastic medical organizations.

Keywords: Epic, Rune, Pagan, Christianity, Hrafn Sveinbjarnarson.

*Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 2023;13(3):644-653

DOI: 10.31020/mutfd.1328787

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 18 Temmuz 2023; Kabul Tarihi - Accepted: 01 Eylül 2023

İletişim - Correspondence Author: Tolgahan Karaimamoğlu <tolga_han33@windowslive.com>

Giriş

Tıp bilgisi, Ortaçağ'da özellikle savaşçı doğası olanlar için çok değerliydi. Çünkü savaş bir kez yapıldıktan sonra yırtıkların dikilmesi, kırık kemiklerin onarılması ve hastalıkların iyileştirilmesi hayati önem taşıyordu: Tıpkı Vikingler'de olduğu gibi.

Viking veya Nors bir millet adı değildir. Danlara, Norveçlilere ve İskandinav halklarına verilen ortak isimdir. Viking ismi, Eski Norsça'da "yağmacı" anlamına gelmektedir.^{1,2} Viking Çağı boyunca Kuzey Cermenleri bu şekilde adlandırılmıştır. Vikingler ömürlerinin büyük bir kısmını denizlerde geçirmiş olan savaşçı bir topluluktur. Avrupa'da VIII-XI. yüzyıllar arasında tam anlamıyla korku estirmişlerdir. Nitekim bu süreçte kuzeybatı Avrupa'nın birçok bölgesini de ele geçirmişlerdir: Viking soyundan gelen Normandiya Dükü William, Hastings Muharebesi'nde (14 Ekim 1066) İngilizleri yenilgiye uğratmış ve Büyük Britanya'da yönetimi ele geçirmiştir. Normanların bu akınları aynı zamanda Büyük Britanya'nın uğradığı son işgal olmuştur.³

Vikinglerin bu saldırılarına ve yağma olaylarına tanıklık eden ve kaçmayı başarabilen başta keşişler olmak üzere birçok insanın anlatımları ise Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde yüzyıllarca sürecek olan Viking korkusunu/düşmanlığını yaratmıştır. Bu anlatımların ana teması ise Vikinglerin kaba, ilkel, medeniyetten uzak ve acımasız bir kavim olduğu şeklindedir. Avrupalılar bu sebeple Viking kültürüne uzun süre kayıtsız, soğuk ve uzak durmuşlardır. Göçebe ve savaşçı bir kavim olan Vikinglerin yazılı geleneğinin olmayışı da kültür izlerinin sürülmesini güçleştirmektedir. Yazılı kaynakların zayıflığına ve Batılı kaynaklardaki olumsuz Viking imajına karşın arkeolojik veriler şaşırtıcı şekilde, incelikli bir Viking maddi kültürünün varlığına işaret etmektedir.⁴

Bahsedilen bu imajdan olsa gerek, Viking kelimesi bir başlığa veya cümleye eklendiğinde göze çarpma eğilimindedir. Ancak tıp kelimesinin yanına oturulduğunda, genellikle soru veya şaşkınlıkla karşılaşılan isimlerden biridir. Bu durumun temel sebebi, Vikinglerin ve diğer Cermen halklarının tıbbi hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmamasıdır. Buna karşın Vikingler ve tıp ikilisi hakkında verilecek cevaplar düşünüldüğünden daha fazla ve bir o kadar da dönem zihniyetiyle iç içe geçmiş durumlar barındırmaktadır.⁴

Ortaçağ toplumlarında hastalıklar ve çeşitli nedenlerle oluşan (kaza, şiddet ve savaş) yaralanmalar sebebiyle ölüm oranları oldukça yaygındır. Bundan dolayı da gerçek anlamıyla ortaçağ dünyası enfeksiyon girdabıyla sarılmış durumdadır. Vikinglerin yaşam tarzları ve savaşçı doğaları düşünüldüğünde aynı durum onlar için de geçerlidir. Tıp bu sebeple Avrupa toplumunda olduğu gibi Vikinglerde de önem verilen bir alan olmuştur. Vikinglerin tıp kültürü ise çok parçalı ve iç içe geçmiş batıl inançlar etrafında örülmüştür. Vikinglerin tıp kültürünün anlaşılmasını olanaklı kılacak kaynaklar ise sınırlıdır. Şu an için sadece Viking dünyasının destanları, şiirleri, rünleri ve bazı kronikler onların kendi ilaçları, şifacıları ve tıp bileşenleri/uygulayıcıları hakkında bir takım bilgiler vermektedir. Sözlü versiyonlar şeklinde nesilden nesile aktarılarak varlıklarını sürdüren bu kaynakların birçoğu Viking Çağı'ndan sonra yazılmış olmasına karşın önemli bilgiler barındırmaktadır. Vikingler akınlar düzenledikleri bazı toplumlardan sadece değerli eşyalar ve altın değil aynı zamanda tıp uygulayıcıları da ele geçirmişlerdir. Hristiyanlığa geçiş ise Vikinglerin tıp kültürü üzerindeki kurumsallaşma sağlayan köklü değişikliklerin sürecin kapılarını aralamıştır.⁵

I. Viking Tıbbında Putperest Gelenekler

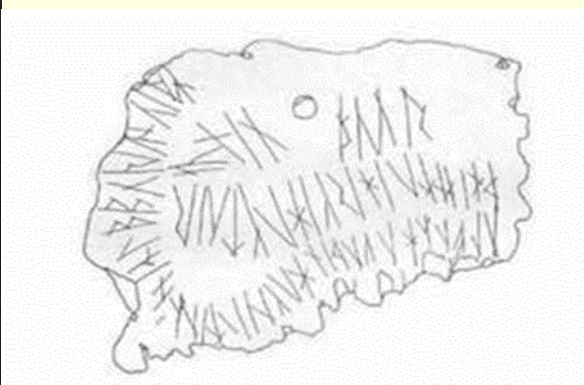
İskandinav bölgesinde Hristiyanlık öncesi Viking Çağı'ndaki tıp insanların ilkel bilgilerinin yanı sıra putperest gelenekler, ilahiler ve tılsımlarla birlikte sihirli rünlerle icra edilmiştir. Özellikle tanrılar her şeyin kaynağı olarak görüldüğü için tıp alanında da ilk başvuru yeri olmuşlardır. Bu sebeple Viking tıbbında insanların sağlık durumlarından, hastalıklarının iyileşmesine kadar Tanrılar kilit önemdedir. Toplumsal gelenekler çerçevesinde insanların saygısını kazanmış doğaüstü güçlere sahip olduğu varsayılan şifacılar ise yine tıbbın

ayrılmaz parçalarındandır. Sihir, büyü ve dönem kültürleri içerisinde batıl hangi gelenekler varsa Vikinglerin tıp kültüründe bunların kalıcı izlerini görmek mümkündür.^{4,5}

Ortaçağ Avrupası'nda tıp nasıl ki Hristiyanlık etrafında örgütlendiyse Kuzey tıbbının da başlarda putperest⁶ gelenekler etrafında icra edildiği gözlenmektedir. Viking tıbbındaki baskın putperest geleneklere dair erken tarihli bazı kronikler belli belirsiz bilgiler vermektedir: Tours kentinin piskoposu Gregory MS 500 dolaylarında kuzey Almanya'da yaşayan putperestlerin tıbbına yansıyan bir batıl inançla ilgili şu bilgileri vermektedir:

Kral Theodoric Köln'e gittiğinde (St. Gall) onunla gitti. Orada, komşu barbarların adak sunduğu ve kusana kadar kendilerini yiyecek ve içeceklerle tıka basa doldurduğu, çeşitli ibadet eşyalarıyla dolu bir putperest tapınağı vardı; orada ayrıca tanrı olarak tasvirlerle tapıyorlardı ve tahtaya uzuvlar oyuyorlardı, her bir uzuv da acı çekiyordu.⁷

Dönem içerisinde putperest Germen halkları birçok tanrıya tapmışlardır. Bundan dolayı da tek bir tanrının görece önemi, bölgeden bölgeye değişiklik göstermiştir. Örneğin, Thor'a İzlanda'da özellikle saygı duyulurken, Freyr ve Odin'e İsveç ve Danimarka'da daha çok saygı duyulmuştur. Odin, Cermen panteonundaki başlıca tanrıdır. Odin'i anlatan mitler tartışmalı yorumlara tabidir ve tamamen tutarlı değildir. Bununla birlikte, ölüm ve büyü tanrısı olarak, putperest büyü tıbbını aydınlatmada büyük öneme sahiptir. Yaşlı Edda'daki şiirlerden biri olan Hávámál'daki bir pasaj, Odin'in çok fazla bilgi edinmesine yol açan gizemli fedakarlığını anlatmaktadır. İnanışa göre Yggdrasil adlı "rüzgarlı dünya ağacında" dokuz gün asılı kalmış ve burada rünler hakkında bilgi edinmiştir. Daha sonra Mimir'in pınarından ve Qthroerir'in daha fazla bilgelik verdiği anlaşılan bal liköründen su içmiştir.⁸

Şekil 1. (Sol taraftaki resim) Koruyucu bir muska olarak giyilen ve 700-800 yılına tarihlenen rünlü kafatası parçası, Ribe Danimarka'da bulunmuştur. (Sağ taraftaki resim) Ulf ve Odin ve Yüce Tyr, Dwarf'ın kılıç acısına karşı Bur'a yardım ettiklerini gösteren rün.⁹

Eski İskandinav edebiyatında rünlerden (**Şekil 1**) hem gerçek hem de mecazi anlamda bahsedilmektedir. Putperest İskandinavlar tarafından bölgeye ve söz konusu döneme bağlı olarak on altı ila yirmi dört harften oluşan alfabe kullanılmıştır. Bu runik alfabe, III. yüzyılın başından XIV. yüzyılın sonuna kadar kullanılmıştır. Bu dönemde yazma yeteneği anlamına gelen rün bilgisi yaygın bir bilgi de değildir. Viking toplumunda bu nedenle yazılı söze müthiş bir saygı duyulmuş ve çevresinde köklü bir büyü geleneği gelişmiştir. Yaşlı Edda'daki yer alan birçok pasajda bu durum açıkça anlaşılmaktadır. Rün sadece bir yazı da değildir, özellikle büyülü yazıyı ifade eder. Odin ve Hávámál rünlerin yazılması, yorumlanması, silinmesi ve uygun kurban ile dua için öğütlerde bulunmuştur. Rünlerin boyanması ise oldukça önemlidir. Bu boyalamalar özellikle kanla yapılıyorsa, onlara özel bir güç verdiği inandırılmıştır. Sigrdrifumal ve Hávámál'da rünlerin aşıkları korumada, savaşta zafer kazanmada, bilgelikte, kolay doğumda ve denizdeki fırtınadan korunmada etkili olduğuna inanılmıştır. Örneğin Sigrdrifumal'da geçen uzuv rünleri, "yaraların iyileşmesi için dalları doğuya doğru kıvrılan ağaçların kabuklarının kazınmasını" söylemektedir.^{8,10}

Rünlerin yazımı ise sağlık açısından kritik önemdedir: Egil Skallagrimsson'un destanında, hasta bir genç kız olan Helga'nın, balina kemiğine yanlış yazılmış bir runik nedeniyle durumunun daha da kötüleştiği anlatılmaktadır. Egil destanda geçen bilgilere göre şunları yapmıştır:

Onu (Helga) yataktan kaldırmalarını ve temiz çarşaflara yatırmalarını söyledi. Ardından onun yattığı yatağı aradı ve orada bir balina kemiği buldu. Kemiğin üzerinde rünler vardı. Egil onları okudu ve bununla birlikte rünleri kazıdı ve ateşe attı. Tüm balina kemiğini yaktı ve daha önce sahip olduğu kıyafetleri rüzgara bıraktı .... Egil rünler çizdi ve (Helga'nın) dinlenme yerindeki yastığının altına koydu. Ona uykudan uyanmış gibi geldi ve o zaman iyileştiğini söyledi.¹¹

Germen dünyasında rünlerin sağlığa iyi geldiğine veya zarar verdiğine dair yaygın bir inanç vardır. Bu yüzden rünleri çevreleyen birçok batıl inanç, geç ortaçağ dönemine kadar varlığını sürdürmüş ve halk tıbbındaki sınırlı kalıcılıklarını modern zamanlara kadar korumuştur.⁶

İskandinav tıbbında, ilahiler ve büyüler de temel dayanak noktalarındandır. İskandinav kaynaklarından günümüze ulaşan el yazmalarında bunlar açıkça belirtilmemiş olsa da tarif edildikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, eski Germen panteonunda yer alan bir sağlık formülü şu şekildedir:

Phol ve Odin ormana gittiler sonra Balder'in atı ayağını yaraladı,
sonra Sinthgunt (Sunna'nın kız kardeşi) onu büyüledi,
sonra Friia (Uolla'nın kız kardeşi) onu büyüledi.
Sonra Odin onu elinden geldiğince büyüledi:
ister kemik yarası, ister kan yarası, ister uzuv yarası olsun,
kemik kemiğe, kan kana, uzuvdan uzva, böylece birbirine uydurulsunlar!⁸

Bu ilahide Odin (Wodan), tedaviyi doğrudan etkileyen merkezi otoritedir. Ancak tamamı kadın olan diğer dört figür de bulunmaktadır. Kadınlar ayrıca, tılsımların merkezi bir rol oynadığı sihir tıbbının birincil uygulayıcılarıdır. Bazı Eddic şiirleri (Eski İskandinavya'da Edda'ya sevinmek veya ona benzemek için söylenir) büyülü sözlerin kullanımından bahseder ve bunlar genellikle kadınlar tarafından söylenir. Örneğin, bir Eddic şiiri olan Oddrunargrat (Oddrun'un ağıtı), Borgny'nin sancılarını hafifletmek için tılsımlar okuyan bir ebe olan soylu kadın Oddrun'dan bahseder: "Oddrun güçlü bir şekilde şarkı söyledi/Borgny için acı büyüler." Tılsımların belirli rahatsızlıkları iyileştirmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Destanlarda bu durumun açık izlerini bulmak mümkündür. Genç Edda'da bir dizi tanrıçadan bahsedilir. Bu dizinin üçüncüsünün adı Efr'dir ve onun hakkında söylenen tek şey en iyi şifacı olduğudur.¹²

Vikinglerin putperest dönemlerine ait tıp kültürlerinde şifacılar ayrı bir önem atfedilmiştir. Yukarıdaki örneğin bir devamı olarak kadınlar burada da ön plana çıkmaktadır. Snorri Sturluson, Norveç Kralı Olaf Haraldsson'un (Olafs saga helga) Heimskringla'daki biyografisinde, bir şifacının kralın şairi Thormod'u bitkisel ilaçlar kullanarak tedavi etme girişimini dikkat çekici şekilde bilgilerle anlatmaktadır. Norveç'in 1030 yılında yaptığı Stiklestad savaşında, Thormod demir uçlu bir okla tam kalbinden vurulmuş ve yaralı savaşçılara bakan bir şifacı onu tedavi etmek istemiştir:

...ve yaralarını incelerken yan tarafındaki yaraya yakından baktı. İçinde bir demir olduğunu fark etti ama nereye kadar girdiğini bilmiyordu. Taş bir tencerede pırasayı ve diğer otları ezip kaydattığı bir karışım yaptı ve diğer yaralı adamlara yedirdi. Bu şekilde hayati organlarında yara olup olmadığını anlamaya çalıştı çünkü vücut boşluğuna giren bir yaradan pırasanın kokusunu alabiliyordu. Bu karışımın bir kısmını da Thormod'a getirdi ve yemesini söyledi.¹³

Şifacı açıkça karışım üzerinden teşhis koymaya çalışmıştır. Nitekim Thormod'un midesindeki bir yaradan yayılan pırasa ve bitki kokusu, bağırsaklarının delindiğine işaret edecektir. Ancak, Thormod yaranın midesinde değil kalbinde olduğunu bildiği için bu karışımı yemeyi reddetmiştir. Ardından Thormod'un isteği üzerine cerrahi bir operasyonla ok çıkartılmış ve kısa süre sonra da (muhtemelen de enfeksiyondan)

hayatını kaybetmiştir. Bu hikayedeki şifacı da bir kadındır. Putperest zamanlarda tıp, kendi gözlemlerine, deneyimlerine ve en önemlisi de önceki nesillerden ağızdan ağza aktarılan sağlık tavsiyelerine güvenen kadınların faaliyet alanı haline gelmiştir. Ancak Vikinglerin Hristiyanlığı kabulüyle birlikte tıpkı Avrupa'da olduğu gibi burada da erkek hegemonyası tıp üzerinde hakimiyet kurmuştur.^{6,12}

Viking tıbbının önemli parçalarından bir diğeri ise sihirdir. Sihir İskandinav toplumunda oldukça yaygındır ve bu yüzden de tıpta yer edinmiştir. Eski İzlanda geleneklerinde cezaları anlatan Grágás' kitabında bu durumun izlerini bulmak mümkündür. Nitekim şifa için kullanılan bazı sihirli taşlardan söz edilmektedir:

İnsanlar taşlarla dolaşmamalı. Onları (taşları) insanlara veya hayvanlarına bağlamak için büyü gücüyle doldurmamalıdır. İnsanlar, kendilerini ve hayvanlarını hastalıktan korumak için taşlara güvenirse ceza verilmelidir.⁸

Grágás'ta hastalıklardan korunmak için sihirli taşlar kullanılmasının açık şekilde cezalandırılacağı bildirilmesine karşın bu uyarı çokta etkili olmamış gibi durmaktadır. Jon Steffensen, Vikinglere ait İzlanda'daki birçok mezarı incelemiş ve ölümlerin yaşamları boyunca kullandıkları özel taşlarla gömülmesinin yaygın bir gelenek olduğunu ortaya koymuştur. Yine başka araştırmalarda da ölenlerin pelvik seviyesinde uzanan, genellikle yarı saydam olan birkaç taşla gömüldüğünden bahsedilmektedir. Bu taşlar bazen küçük bir çantaya da konulmuşlardır. Eldjarn'da çalışmasında 58 adet kuvars parçası, biraz balmumu ve bir çift cımbızla birlikte gömülen bir kadın cenazesini anlatmaktadır. Bir İskandinav destanında da savaşçı Eidur'un kılıcının açtığı yaraların Sköfnung'un şifalı taşıyla ovulmadıkça iyileşmeyeceği söylenmektedir. Taşların sağlığa yardımcı olduğuna (tıbbın ayrılmaz bileşenleri arasında yer aldığına) dair inanç tüm engelleme çabalarına karşın Viking toplumunda öylesine köklü bir gelenek halini almıştır ki, İzlanda Holar'daki kilisenin 1550 yılı envanterinde "doğumu kolaylaştırmak için" bir taş yerine işaret edilmektedir. Geç döneme tarihlenen bu örnekten de anlaşıldığı üzere Hristiyanlığın kabulü dahi Viking tıp kültüründe bazı yerleşik putperest kalıpların etkilerini tamamen ortadan kaldıramamıştır.^{8,12}

II. Vikinglerde Hastalıklar ve Hekimler

İskandinavlar arasında görülen hastalık türleri hakkında çok az şey bilinmektedir. Ancak ortaçağ şartlarının genel özellikleri düşünüldüğün hijyen koşulları ve yetersiz beslenme muhtemelen birçok rahatsızlığın nedeniydi. Ortaçağ Avrupası'nın yaygın hastalıkları olan iskorbüt (kış aylarında yiyecek kıtlığından), osteoartrit (eklemlerde meydana gelen kronik bir sorun) verem, tifüs, çiçek, dizanteri ve cüzzam salgınları İskandinav literatürüne de kayıtlıdır. Bu hastalıkların varlığı Viking mezarlık alanlarından elde edilen iskelet kalıntılarıyla da doğrulanmış durumdadır.¹⁴

İskandinavların yaşayış tarzına bakıldığında parçalı yapılar göze çarpmaktadır. İskandinavya'da ve Kuzey Atlantik'teki İskandinav kolonilerinde insanlar geniş bir alana dağılmış çiftliklerde ve/veya küçük yerleşim yerlerinde yaşamışlardır. Şehirler ise az sayıda, bir birine uzak ve nispeten küçük birimler şeklinde örgütlenmiştir. Bu tür yerleşim tarzı muhtemelen bulaşıcı hastalıklara karşı bir miktar koruma sağlamıştır. Ancak başka bir topluluktan yeni bir hastalık taşındığında ise lokal topluluğu korumasız bırakmıştır. Herhangi birisi bulaşıcı bir hastalığa yakalandıktan sonra, tecrit uygulamalarının bilinmemesinden dolayı salgının hızla yayılması doğaldı. Kırsal kesimde yaşayan Vikinglerin aynı odada birlikte uyuması bir gelenek olduğu için de tüm aile böyle bir durumda aniden hastalığın pençesine düşmüştür. Bazı insanların yaşadıkları evlerde çiftlik hayvanları olduğu da bilinmektedir. Bu da evin hemen yakınında yaşayan kemirgen kolonilerinin (fare ve pireler başta olmak üzere) hastalık yaymalarını kolaylaştırmıştır. Ancak seyrek yerleşme geleneğinden dolayı ortaçağ salgınlarının yıkıcı tahribatı Avrupa'ya kıyasla Viking toplumunun yapısını bozacak kadar da etkili olmamıştır. Viking Çağı'nda bu sebeple herhangi bir bölgede ciddi nüfus azalmasına neden olan salgınların varlığına dair herhangi bir kanıt yoktur.^{12,14,15}

Tarihsel kayıtlar yine de Vikingler arasında belli başlı salgınların yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu salgınlar lokal ancak etkili olmuşlardır: 873-874'te büyük bir Viking ordusunun konakladığı Repton'daki (İngiltere) kış kampında yapılan kazılar sonucunda yetişkin erkeklerden oluşan toplu bir mezar bulunmuştur. İskeletler üzerinde yapılan araştırmalar ölümlerin bir kısmının savaş yaralanmaları sonucunda olduğunu gösterse de geri kalanların tamamına yakının hastalıklara yenik düştüğünü ortaya çıkartmıştır. İrlanda'nın Dublin kentinde 949 yılında Vikingler arasında cüzzam ve ardından kanamalı bir salgının meydana geldiği de bilinmektedir. William Malmesbury'de Kent'teki (İngiltere) Vikingler arasında muhtemelen dizanteri olan bir salgından bahsetmektedir. Parçalı Viking birliklerinin düzenli aralıklarla kamp alanlarında toplanmaları, hastalıkların yıkıcı tahribatını artıran en önemli etkenlerden olmuştur.^{15,16}

İskandinav destanlarında da bir takım salgın hadiselerinden bahsedilmektedir. Örneğin, İzlanda destanlarından olan Eiriks ve Eyrbyggja (Eyri halkının destanı), salgın hastalıkların vurduğu çiftlikleri anlatmaktadır: Eiriks Saga Rauda yer alan Thorstein ve Sigrid'in, Grönland'daki Lysufjord çiftliğinde yaşayan insanların ölümcül bir hastalığa yakalandığını anlatılır. Burada ilk ölen çiftliğin ustabaşısı olurken kısa süre sonra diğer sakinler hastalığa birer birer yenik düşmüştür. Salgın neredeyse tüm çiftlik halkının ölmesine neden olmuştur. Eyrbyggja destanında da İzlanda'daki Froda çiftliğinde en az 18 hizmetçinin hayatını kaybettiği bir salgın anlatılmaktadır. Hastalığın Hebrides'ten bir ziyaretçi olarak gelen ve çiftlikte ilk ölen Thorgunna tarafından taşındığı söylenmiştir. Hastalığın yayılması ise çiftliğin hizmetçisinin Thorgunna'nın yatak örtülerini yakmayı ihmal etmesine bağlanmıştır.¹²

Hastalıklarla yaşamaya alışkın olan Vikingler zaman içerisinde belli davranış biçimleri de geliştirmişlerdir: Grönland'daki Lysufjordur'da uzun süren bir hastalık dönemini anlatan destan Vikinglerin hastalıklar karşısında kaderci ve dayanışmacı bir tavra sahip olduklarını göstermektedir. Destandan anlaşıldığına göre sağlıklı olanın rolü, hastaların ölüme hazırlanmasına yardım etmekle sınırlıydı. Başka bir destan da İzlanda'dan Norveç'e geçerken cüzzamlı bir akrabasını yanına almaya ikna edilen bir adamın hikayesini anlatmaktadır. Aynı tarihlerde cüzzam Avrupa'da "Tanrı'nın laneti" olarak bilinmektedir. Cüzzam evleri denen yapılarda bu insanlar acımasızca tecrit edilerek bir anlamıyla yaşarken öldükleri kabul edilmiştir. Vikingler arasında ölen kişinin yatak örtülerinin ve yatağının yakılması ise görünüşe göre bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek amacıyla İskandinavya'da bir gelenekmiş gibi görünmektedir. Tüm bu bulgular Viking toplumunda hastalıkların toplumsal algılanışının da Avrupa'ya göre ciddi farklılıklar içerdiğini göstermektedir.¹⁵

Tüm bu hastalık bulgularına karşın Viking toplumunun sağlık durumunun ise dönem şartlarına göre nispeten iyi durumda olduğunun da belirtilmesi gerekir. Viking yerleşimlerinde yapılan mezarlık araştırmaları, nüfusun en azından bir kısmının uzun ve sağlıklı bir ömre sahip olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, İzlanda'daki Skeljastadir'de XI-XIII. yüzyıllara tarihlenen iskelet kalıntıları, popülasyonun genel olarak sağlıklı olduğunu göstermektedir. Vikinglerin diyet kodeksleri ise Avrupa toplumuna kıyasla daha iri taneli ve daha az rafine yiyeceklerden oluşmuştur. Aynı zamanda çok daha az şekerli gıdalar tüketmişlerdir. Mutfak kültürlerinin bir sonucu olarak dişlerinde önemli ölçüde aşınma tespit edilmiş olmasına karşın daha az çürük olduğu ortaya çıkmıştır. Ortaçağ'da diş sağlamlığı sağlığı etkileyen temel parametrelerden birisidir ve bu yanı sıra da Avrupa toplumuna kıyasla iyi durumda oldukları anlaşılmaktadır.¹⁴

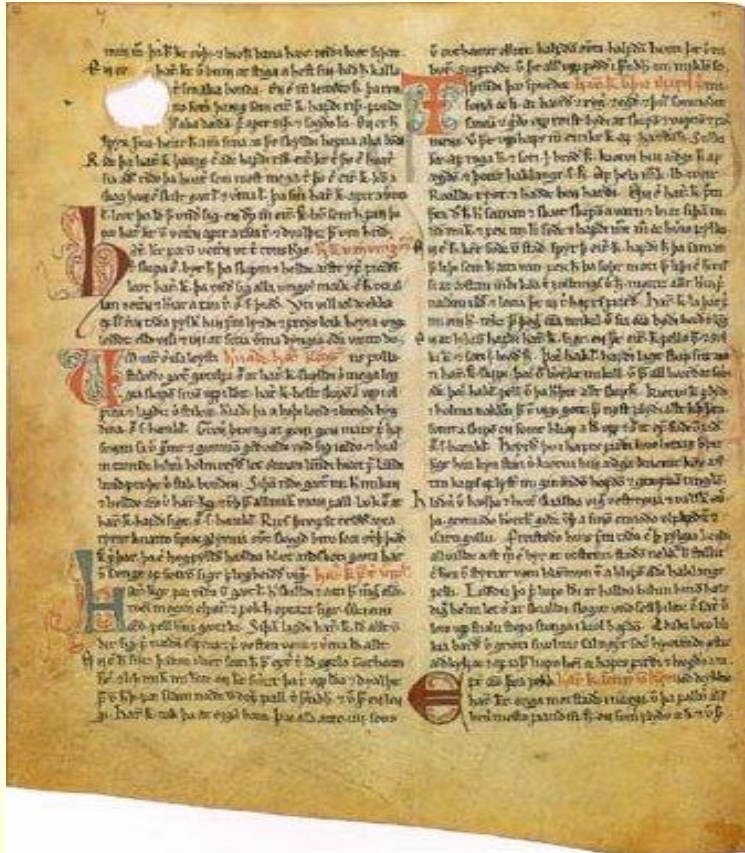
Viking toplumuna ait tıp kültürünün son büyük parçasını ise hekimlik mesleğinin yeri ve gelişimi oluşturmaktadır. Bu konuda kapsamlı bilgiler bulunmasa da hekimlik mesleğine pragmatik gerekçelerle önem verildiği anlaşılmaktadır. Hekimliğin varlığına dair ilk bilgiler ana yerleşim bölgelerinden gelmektedir. Danimarka'da Skanderborg yakınlarındaki bir köyde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda Viking Çağı'na tarihlenen cerrahi aletler ele geçirilmiştir. Benzer nesnelere Danimarka ve İsveç'in değişik bölgelerinde de

bulunmuştur. Bu aletler içerisinde yer alan bir ucunda neşter, diğer ucunda cımbız bulunan bronz süslemeli bir alet ise açık şekilde Vikinglerde hekimlerin ve yaptıkları ameliyatların varlığına işaret etmektedir.¹⁷

Ortaçağ süresince özellikle muharebe zayıflarını en aza indirdikleri ve aristokrat kesimin hastalıklarını tedavi ettikleri için sayıları da oldukça az olan hekimler, hem şifacı hem de eğitmen olarak son derece değerli kişilerdi. Bu tür uzmanlık kazanmanın yolu ise sistemli eğitim kurumları (Salerno ve Paris tıp okulu gibi) ya da o hekimleri yakalamaktı. Vikingler ise daha kolay olan ikinci yolu tercih etmiştir. Shot'ha Rust'haveli, XII. yüzyıla tarihlenen *Panter Derisindeki Adam (veya Şövalye)* başlıklı epik şiirinde bu duruma atıflar yapmıştır: “Kölelerimden biri cerrahı, yaralar acımasın diye ok uçlarını çıkardı ve yaraları sardı.”¹⁸

Vikingler VIII. yüzyılın sonlarında İngiltere'ye peşi sıra saldırılar başlatmışlardır. Bu saldırılarda elde etmeyi istedikleri tek şey ise sadece altın ve gümüş de değildir. Durhamlı tarihçi Simeon 793 yılında Lindisfarne'ye (manastır merkezi) yapılan ilk Viking baskınında aralarında hekim kimliği olan çok sayıda insanın da yağmalandığını bahsetmektedir. Kronikler, Vikinglerin ertesi yıl başka bir manastıra saldırdıklarını ve bu nedenle yağma, öldürme ve esir alma eylemlerine devam ettiklerini söylemektedir. Bu dini merkezlerin önemi tıp da dahil olmak üzere “birçok alanda uzmanlığa sahip çok miktarda eğitilmiş insanı” barındırmalarında yatmaktadır. Vikingler bu baskınlar ve köle ticareti yoluyla İspanya'dan Bizans'a, Kuzey Afrika'dan Orta Doğu'ya ve İslam tıbbının zirvede olduğu bir dönemde Arap dünyasıyla önemli temaslar kurmuşlardır. Bu yoğun köle ticareti uzman tıbbi bilgiye sahip olan bazı insanların Vikingler tarafından ele geçirilmesini ve kendi hastalıkları için onlardan azami şekilde istifade etmelerini de sağlamıştır.¹⁷

Bu bilgilere karşın Kuzey toplumunda eğitilmiş tıp pratisyenlerinin tespit edilebilmesi Viking Çağı'nın sonuna kadar mümkün değildir. Hekimlerden açık şekilde ilk söz eden tarihi metin (**Şekil 2**) Snorri Sturluson tarafından 1220-1235 yılları arasında yazılan *Heimskringla* destanıdır.

Şekil 2. Heimskringla'dan günümüze ulaşan bir sayfa gösterilmektedir.

Heimskringla'da (**Şekil 2**) Norveç ve Danimarka kralı olan İyi Magnus Olafsson'un (Magnuss saga goda) biyografisinde bu konu anlatılmaktadır:

Kral Magnus'un 1043 yılında Jutland'daki Lyrskov Moor'da Wends'e karşı zaferini kazandığında adamlarının çoğunun yaralanmıştır. Şifacı eksikliği olduğu için kral, asker arkadaşlarının yaralarını sarmak için özellikle yumuşak ellere sahip on iki adam seçmiştir. Bu adamların hepsi daha sonra iyi hekimler olmuştur.¹³

Vikinglerde savaş, gündelik hayatın neredeyse ayrılmaz bir parçası haline geldiği için hekimlere daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle askeri alanda uzmanlaşan hekimlerin yaptıkları tıbbi tedaviler vücudun kesilmesi, yaraların temizlenmesi, bandajlama, kırık kemiklerin düzeltilmesi, bitkisel ilaçlar (yerel otlarla hazırlanmaktadır) hazırlama şeklinde olmuştur. Söz konusu tedaviler bakıldığında ilk ve acil yardım uygulamalarını anımsatmaktadır. Grágás'da da birinin sağlığı için kanını akıtan veya yaralarını dağılayan hekimlerin varlığına işaret edilmektedir.

Vikinglere ait hem literatür hem de iskelet kalıntıları, insanların ciddi savaş yaralanmalarından genellikle sağ kurtulduğunu göstermektedir. Bunun sebebi ise tıbbi uygulamalardır. Nitekim Viking toplumundaki dövüş turnuvaları sırasında yaraların sarılmasına izin verilmesi için aralar verildiği ve hekimlerinde bu sırada ilk yardım uyguladığı yönünde bilgilerde bulunmaktadır: bir destanda, bir savaşçının aldığı derin darbe sonucunda omzunun kesilip ciğerlerinin düşecek şekilde yaralandığı ve savaş bitene kadar yarasının sarılarak bakıldığını ve ardından tedavi için götürüldüğü anlatılmaktadır. Özellikle savaş yaralarında uzmanlaşan bu hekimlerin zaman zaman ameliyat yaptığını ve bu ameliyatların bir kısmının da başarılı olduğunu doğrular iskelet kanıtları bulunmuştur.^{14,15}

Vikinglerin kademeli olarak Hıristiyanlığa geçişi ise tıp kültürlerinin Galen ve Hipokrat ekolünü barındıran Roma-Avrupa geleneklerine göre şekillenmesine yol açmıştır. Hıristiyanlığa geçiş bu anlamıyla Viking Çağı tıbbının, Avrupa'nın geri kalanıyla karşılaştırılabilir koşullarda bir meslek ve alan haline gelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Vikinglerin tıp kültürü için bu durum tam anlamıyla yeni bir başlangıca işaret etmektedir. Hıristiyanlığın kabulüyle Viking tıbbi hizmeti kilise görevlileri tarafından sağlanmaya başlanmıştır. Bu durumun nedeni Hıristiyanlığın "şifacı bir din olduğu" yönündeki iddianın altında yatmaktadır. Dolayısıyla biraz tıbbi bilgisi bulunan ve Orta-Güney Avrupa'dan gelen din adamları Viking toplumunda da manastır tıbbını yaymaya başlamışlardır. Bölgedeki ilk hastaneler manastır veya kiliselerle bağlantılı olarak kurulmuştur. Ancak bunların neredeyse tamamı Viking Çağı'ndan sonraya tarihlenmektedir.^{19,20}

Bu döneme damga vuran en ünlü Viking hekimi ise Hrafn Sveinbjarnarson'dur. Hrafn (1166-1213), Viking toplumu içerisinde ilk defa tıbbi eğitim almak için Avrupa'ya seyahat eden hekimidir. Döndükten sonra başarılı tedavileriyle büyük saygı gören İzlandalı isim aynı zamanda Viking hekimliğinde bir dönüm noktasını temsil eder. İlginçtir bazı kaynaklara göre Hrafn, Heimskringla destanında adı geçen on iki hekimden birisi olan Atli'nin de torunudur. İskandinavya tıp tarihinde, 1213 yılı bu anlamıyla önemli bir noktayı temsil eder. Çünkü ortaçağda İskandinavya'nın en ünlü hekimi olan Hrafn Sveinbjarnarson üretken ve çok yönlü bir kariyerin tam ortasında bir kan davası sonucunda öldürülmüştür. Hrafn'ın hayatı, İskandinavya'nın tıp tarihinde bir dönüm noktası olarak görülebilir. Onun arkasında yani Cermen geçmişinde, bilge kadınlar ve büyücüler, sihirler ve çeşitli hastalıklardan mustarip kişilerin sağlıklarına kavuşmaları için Kuzey tanrılarını çağırdıkları köklü bir gelenek vardır. Hrafn'ın önünde ise Galenik ve Arap tıbbi doktrinlerinin yayıldığı Avrupa'daki tıp merkezlerinin giderek artan etkisi bulunmaktadır. Hrafn'nın tıp kültüründe ise eskisinden daha çok yeni (Avrupa ve Arap etkisi) vardır. Onun tıp pratiğinde, Salernitan ekolünün açık etkisi görülebilir. Bu durum ise Vikinglerin tıp kültüründe onu eşsiz bir yere çıkartmaktadır. Hrafn'dan sonra eski Cermen gelenekleri, en azından halk tıbbında putperest kalıntılar çok uzun süre devam etse de onun açtığı bu yolda

yurtdışında eğitim alma ayrıcalığına sahip olan Kuzeyli hekimlerin uygulamalarında artık çok fazla bir şey ifade etmemiştir. Viking tıp kültürü bu yeni süreçte “büyük ölçüde” Avrupa’daki tıp okullarının etkisiyle şekillenmeye başlamıştır.^{8,12,15,21}

Sonuç

Ortaçağ’dan günümüze kadar Vikingler hakkında yürütülen tartışmalar devam etmektedir. Viking Çağı (793–1066) olarak adlandırılan dönem boyunca Avrupa’ya karşı yürüttükleri akınlar onlara ait yüzyıllarca sürecek olan sert imajlarını oluşturmuştur. Bundan dolayı da Viking adı çoğu zaman savaş ve şiddet olaylarıyla özdeşleştirilmiştir. Tıp ise incelikli bir alan olduğu için Vikinglerle birlikte anılması alışık olunmayan bir durumdur. Ancak Vikinglerin tıp kültürü, kapsamlı tarihlerinin ve gündelik yaşamlarının bir parçası olmasından dolayı önemli bir yer tutmaktadır. Vikinglerin coğrafyası, inançları, alışkanlıkları ve etkileşimde buldukları toplumlar tıp kültürlerini oluşturan parçalardır. Viking tıp kültürünün anlaşılmasını olanaklı kılan en önemli kaynaklar ise İskandinav dünyasının destanlarında saklıdır. Viking tıp kültürü iki aşamada şekillenmiştir: Putperest inançlara sahip olunan dönem ve Hristiyanlığın kabulü sonrası gelişmeler. Putperest döneme ait Viking tıp kültürünün büyük ölçüde inanılan tanrılar, rün bilgisi, sihir, büyü ve gündelik alışkanlıklar etrafında şekillenmiştir. Özellikle Odin başta olmak üzere bu dönemde inanılan tanrılar tıp alanında merkezi bir konumdadır. Vikinglerin belki de en şaşırtıcı özelliği ise tıp uygulayıcıları olarak ön plana çıkan şifacıların kadınlardan oluşmasıdır. Viking tıp kültürü içerisinde şifacı kadınların oldukça önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Viking toplumunda savaşın ve şiddetin gündelik hayatın normal bir döngüsü haline gelmesi özellikle savaş yaralarını iyi etmeye çalışan şifacıları ve hekimleri ön plana çıkartmıştır. Savaşların yanında hastalıklarda Vikinglerin tıp kültürünü şekillendirmiştir. Ancak salgınlardan lokal yerleşim birimleri kurmaları sebebiyle Avrupa’ya kıyasla daha az etkilenmişlerdir. Genel sağlık durumları ise dönem şartlarına göre nispeten iyi seyretmiştir.

Vikinglerin tıp kültürünü şekillendiren dış etkenlere bakıldığında ise pragmatik tepkilere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim Avrupa’daki manastır bölgelerine ani baskılar yapan Viking birliklerinin tek hedefi sadece para olmamış, tıp bilgisine sahip bazı hekimleri de esir alarak hizmetlerinde çalıştırmışlardır. Hristiyanlığın aşamalı kabulü ise Viking tıp kültüründe yeni bir süreci başlatmıştır. Bu dönemde Viking tıbbını Avrupa ekolüne göre ve Hristiyan gelenekleri etrafında şekillendiren en önemli Vikingli hekim ise Hrafn Sveinbjarnarson olmuştur. Onun açtığı yolda bir kısım Vikingli hekim Avrupa tıp okullarında eğitim almaya başlamıştır.

Açıklamalar

1. Viking adı Eski Norsça *vik* (dere) sözcüğünden ya da Eski İngilizce *wic* (kamp) sözcüğünden türemiştir. Nors ise Eski Norsça *noord* (kuzey) sözcüğünden türemiştir. Erken dönem İskandinav dillerinde *vikingr* (sic) sözcüğü *korsan* anlamına gelmektedir.
2. Odin, Anglo-Saksonlarda Woden olarak bilinir. Eski İskandinav edebiyatında Odin, sayısız kılık değiştirmiş ve düzinelerce isim almıştır. Tipik olarak, tek gözü kör yaşlı bir adam olarak gizli seyahat eder şeklinde tasvir edilmiştir. O, insanların işlerini kontrol etmede güçlü, ancak tanrıların alacakaranlığı olan Ragnarok’ta kendi yıkımından kaçınmak için güçsüz, uğursuz ve esrarengiz bir figürdür.
3. leech kelimesi Eski İngilizce læce kelimesinden veya Eski Danca læke kelimesinden türetilmiştir. Yaraların, rahatsızlıkların ve hastalıkların tedavisi için talimatlar ve çareler sağlayan leechbooks kitaplarıyla hekim veya şifacı anlamına gelir. Şifa koleksiyonları da genel olarak tek bir şekilde, A Booke of Leechdoms olarak isimlendirilmiştir.
4. Norveç krallarının yaşam öykülerini anlatan saga türü destanın adıdır. Heimskringla 16 bölümden oluşmakta ve her bölüm ayrı bir kralın öyküsünü anlatmaktadır.

Bilgi

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

1. Oxford Dictionary of English. Oxford: Oxford Dictionary Press; 2003.
2. Tüfekçioğlu MT. (Haz.), Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu ve Türkçe: Matematik Bilim Gönül. İstanbul: Çelik Dağıtım; 1998.
3. Logan FD. The Vikings in History. New York-London: Routledge; 2005.
4. Jones G. A History of the Vikings. Oxford: Oxford University Press, Oxford; 2001.
5. Karaimamoğlu T. Ortaçağ Avrupa'sında Salgın Hastalıklar. İstanbul: Selenge; 2021.
6. DuBois T. Nordic Religions in the Viking Age. Philadelphia: University of Pennsylvania Press; 1999.
7. Gregory of Tours. History of the Franks. Latince'den İngilizce'ye Çev. E. Brehaut, New York: Columbia University Press; 1916.
8. Robertson D. Magical medicine in Viking Scandinavia. Medical History 1976; 20(3): 317-322.
9. irisharchaeology.org [Internet]. Irish: irisharchaeology [updated 2015 September 17; cited 2023 January 13]. Available from:<http://irisharchaeology.ie/2015/09/odins-skull-a-macabre-amulet-from-denmark>.
10. The poetic edda. Eski Norsça'dan İngilizce Çev. L. M. Hollander, Austin: University of Texas Press; 1962.
11. Egil's saga. İngilizce Çev. E. R. Eddison, London: HarperCollins; 2015.
12. Wolf K. Daily Life Of The Vikings. Westport: The Greenwood Press; 2004.
13. Sturluson S. Heimskringla: History of the Kings of Norway. Austin: University of Texas Press; 1964.
14. hurstwic.org [Internet]. Denmark: Health, Grooming, and Medicine in the Viking Age [updated 2022 April 8; cited 2023 February 18]. Available from:https://www.hurstwic.org/history/articles/daily_living/text/health_and_medicine.htm.
15. Westphalen N. Viking Warfare, Ships and Medicine. Journal of Military and Veterans Health 2020;28(4):16-27.
16. William of Malmesbury's Chronicle of the Kings of England. İngilizce Çev. Ve Haz. J.A. Giles, London: CreateSpace Independent Publishing Platform; 2016.
17. Burfield B. Medieval Military Medicine From the Vikings to the High Middle Ages. Yorkshire-Philadelphia: Pen & Sword Books Ltd; 2022.
18. The Man in the Panther's Skin. İngilizce Çev. ve Haz. Marjory Scott Wardrop, London: Royal Asiatic Society; 1912.
19. Karaimamoğlu T. Orta Çağ Avrupa'sında Hastanelerin Kuruluş Süreci Ve Üstlendikleri Görevler. Journal of History School 2022; 15(56):89-107.
20. Karaimamoğlu T. Ortaçağ Avrupası'nda Tıp Kültürü ve Gelişmeleri. Tarih ve Gelecek Dergisi 2017;3:44-63.
21. Short W. R. Icelanders in the Viking Age: The People of the Sagas. London: McFarland & Company; 2010.